

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ І МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

©2017 КУСТРИЧ Л. О.

УДК 330.15:338.432:631.11

Кустріч Л. О. Особливості використання економічних і матеріальних ресурсів у сільському господарстві

За сучасних умов господарювання ефективність роботи усіх підприємств сільськогосподарського виробництва залежить від рівня організації та функціонування системи ресурсного забезпечення сільськогосподарського комплексу. Метою статті є аналіз та обґрунтування методик щодо особливостей використання матеріальних та економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Проведено категоріальний аналіз різновидів термінології «ресурси». Окреслено основні властивості матеріальних та економічних ресурсів підприємства та визначено їх місце в системі управління сільськогосподарським підприємством. Згідно з класифікаційними ознаками ресурсів підприємства проведено їх групування за напрямом використання. Досліджено питання щодо створення, використання та збереження матеріальних та економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Розробка ефективної методики щодо формування системи використання матеріальних та економічних ресурсів у сільському господарстві дасть змогу посилити інноваційну активність, забезпечити економічну безпеку сільгоспвиробників і, як наслідок, стати базисом вирішення багатьох сільськогосподарських проблем.

Ключові слова: сільське господарство, підприємство, ресурси, матеріальні ресурси, економічні ресурси.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 14.

Кустріч Лілія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Уманський національний університет садівництва (вул. Інститутська, 1, Умань, Черкаська обл., 20305, Україна)

E-mail: ray80@ukr.net

УДК 330.15:338.432:631.11

Кустріч Л. А. Особенности использования экономических и материальных ресурсов в сельском хозяйстве

В современных условиях хозяйствования эффективность работы всех предприятий сельскохозяйственного производства зависит от уровня организации и функционирования системы ресурсного обеспечения сельскохозяйственного комплекса. Целью статьи является анализ и обоснование методик особенностей использования материальных и экономических ресурсов сельскохозяйственных предприятий. Проведен категоріальний аналіз різновидностей термінології «ресурси». Определены основные свойства материальных и экономических ресурсов предприятия и их место в системе управления сельскохозяйственным предприятием. Согласно классификационным признакам ресурсов предприятия проведена их группировка по направлению использования. Исследован вопрос о создании, использовании и сохранности материальных и экономических ресурсов сельскохозяйственных предприятий. Разработка эффективной методики по формированию системы использования материальных и экономических ресурсов в сельском хозяйстве позволит усилить инновационную активность, обеспечить экономическую безопасность сельхозпроизводителей и, как следствие, стать базисом решения многих сельскохозяйственных проблем.

Ключевые слова: сельское хозяйство, предприятие, ресурсы, материальные ресурсы, экономические ресурсы.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 14.

Кустріч Лілія Александровна – кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента, Уманский национальный университет садоводства (ул. Институтская, 1, Умань, Черкасская обл., 20305, Украина)

E-mail: ray80@ukr.net

UDC 330.15:338.432:631.11

Kustrich L. A. The Features of Usage of the Economic and Material Resources in Agriculture

In modern conditions of economic management, efficiency of work of all enterprises of agricultural production depends on the level of organization and functioning of the system of resource maintenance of agricultural complex. The article is aimed at analyzing and substantiating methodologies of usage of the material and economic resources of agricultural enterprises. A categorical analysis of the varieties of the terminology of «resources» was carried out. The basic properties of the material and economic resources of enterprise and their place in the system of management of agricultural enterprise have been defined. According to the classification attributes of the resources of enterprise, their grouping was accomplished in the direction of use. The issue of creation, use and preservation of the material and economic resources of agricultural enterprises was researched. Development of an efficient methodology on formation of a system of use of the material and economic resources in agriculture will allow to strengthen innovative activity, provide economic security of agricultural producers and, as a result, become a basis for solving numerous agricultural problems.

Keywords: agriculture, enterprise, resources, material resources, economic resources.

Fig.: 3. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 14.

Kustrich Lilia A. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Management, Uman National University of Horticulture (1 Instyutyska Str., Uman, Cherkasy region, 20305, Ukraine)

E-mail: ray80@ukr.net

Ринкові умови діяльності вимагають прийняття оптимальних управлінських рішень щодо визначення обсягів виробництва, обрання цільових ринків реалізації продукції, що передбачає ефективне використання усіх видів ресурсів підприємства, їх оптимальну структуру, від чого залежить фінансовий стан підприємства. За цих умов зростає роль аналізу використання економічних та матеріальних ресурсів, зокрема в сільському господарстві.

Зважаючи на принципи моделі постіндустріального інформаційного суспільства на сучасному етапі функціо-

нування вітчизняного економічного сектора, продовжують залишатися невирішеними питання особливостей використання ресурсів сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з цим актуальними є дослідження питань щодо створення, використання та збереження ресурсів сільськогосподарських підприємств, які здатні задовольняти сучасні потреби сільгоспвиробників. Актуальність наукового вирішення вказаної проблеми та її важливість і зумовили вибір теми, мету та завдання статті.

Дослідженням питання формування системи ресурсної бази підприємств займалися багато науковців,

зокрема слід виділити такі праці: Бернар І., Коллі Ж. К. [1], Вініченко І. І., Сорока Ю. О. [3], Кужель В. В. [5], Піняга Н. О. [7], Осауленко О. Г. [9], Ілляшенко С. М., Шипуліна Я. С., Ілляшенко Н. С. [12], Джаффе А., Лернер Дж., Стерн С. [13], Мінський М. [14] та ін.

Система формування та використання ресурсів у сільськогосподарському секторі ґрунтовно висвітлена в економічній літературі, зокрема в наукових працях Бобровської Н. В. [2], Горшкова М. А. [4], Павловської Л. Д., Мрачковської Н. К. [6], Россохи В. В. [8], Федоніна О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. [10], Шаманської О. І. [11]. Однак окремі аспекти, що стосуються специфіки використання матеріальних та економічних ресурсів у сільському господарстві, висвітлені ще недостатньо.

На даний час наявні наукові розробки не містять достатньо обґрунтованих рекомендацій, що практично реалізуються у процесі формування, розвитку та використання ресурсів у сільськогосподарській діяльності підприємств. Наявність дискусійних проблем, а також об'єктивна необхідність визначення принципів використання ресурсів сільськогосподарськими підприємствами обумовили вибір теми дослідження.

Метою статті є аналіз та обґрунтування методик щодо особливостей використання матеріальних та економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Зважаючи на мету, головним завданням статті є визначення основних властивостей матеріальних та економічних ресурсів підприємства, а також їх місця в системі управління сільськогосподарським підприємством.

За сучасних умов господарювання ефективність роботи всіх підприємств сільськогосподарського виробництва залежить від рівня організації та функціонування системи ресурсного забезпечення сільськогосподарського комплексу. Однак, перш ніж говорити про особливості формування та використання ресурсів у сільському господарстві, слід розібрати сутність і зміст поняття «ресурси», «економічні ресурси», «матеріальні ресурси».

Категорія «ресурси» є однією з базових в економічній науці. У широкому сенсі слова під «ресурсом» розуміється кількісна міра можливості виконання будь-якої діяльності або умови, які дозволяють за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат [1, с. 928]. Існує також думка, що під ресурсом розуміється запас чого-небудь, що можна використовувати для задоволення конкретних потреб людини або суспільства [4, с. 67]. Для підприємства ресурси – це існуючі в його наявності кошти, які використовуються та споживаються суб'єктом господарювання для досягнення поставлених цілей і забезпечують здійснення ним підприємницької діяльності [2, с. 15].

Будь-яка соціально-економічна система в процесі своєї господарської діяльності виступає споживачем великої кількості різноманітних ресурсів, оскільки процес створення продукції на підприємстві пов'язаний із залученням до нього різних економічних ресурсів, що становлять певні економічні можливості: засоби виробництва, які можуть бути задіяні для створення благ; умови виробництва продукції; предмети праці; персо-

нал і наявність фінансових засобів, необхідних для здійснення підприємницької діяльності [5, с. 48]. Усі вони існують до початку економічної діяльності та визначають можливість створювати продукцію в певних масштабах. Таким чином, об'єктом управління господарюючого суб'єкта не є ресурси взагалі, а економічні ресурси.

Підприємство використовує економічні ресурси для того, щоб досягти поставлені перед ним стратегічні й тактичні цілі та завдання та отримати певний результат (рис. 1).

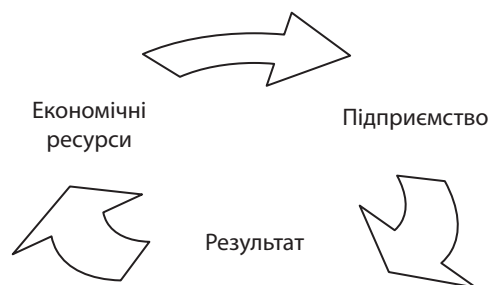


Рис. 1. Взаємозв'язок економічних ресурсів у системі управління підприємством

Джерело: авторська розробка.

Загалом діяльність будь-якого підприємства полягає в перетворенні економічних ресурсів для досягнення результатів, а ефективність управління підприємством визначається, перш за все, ефективністю управління ними. Економічні ресурси становлять основу діяльності підприємства незалежно від форми його власності та сфери його діяльності, тому від ефективності використання економічних ресурсів залежить конкурентоспроможність підприємства в економічному середовищі, що склалося [3, с. 35].

Ученими даються різні трактування поняття «економічні ресурси». Зазвичай під ними розуміються всі природні, трудові та вироблені людиною ресурси, які застосовуються для виробництва товарів і послуг [7, с. 63]. Розглядається і розмежування економічних ресурсів на матеріальні (земля і сировинні матеріали) і людські. Інші автори [10–12] трактують категорію «економічні ресурси» як основні елементи економічного потенціалу, якими володіє суспільство на кожному щабелі розвитку продуктивних сил у рамках історично певної системи виробничих відносин, і поділяють економічні ресурси на матеріальні, фінансові, трудові та природні, що залучаються суспільством у господарський оборот.

Економічні ресурси мають ряд властивостей, що відображені на рис. 2.

Основною властивістю економічних ресурсів підприємства є їх обмеженість при безмежності потреби в них для виробництва благ – товарів і послуг. У даний час людство живе і працює в умовах жорсткого протистояння між зростаючими потребами суспільства й обмеженими ресурсами. Цю властивість матеріальних ресурсів підприємства ще називають «рідкість». Із сутності цієї властивості економічних ресурсів підприємства випливає закономірна необхідність ефективного їх використання для максимально повно-

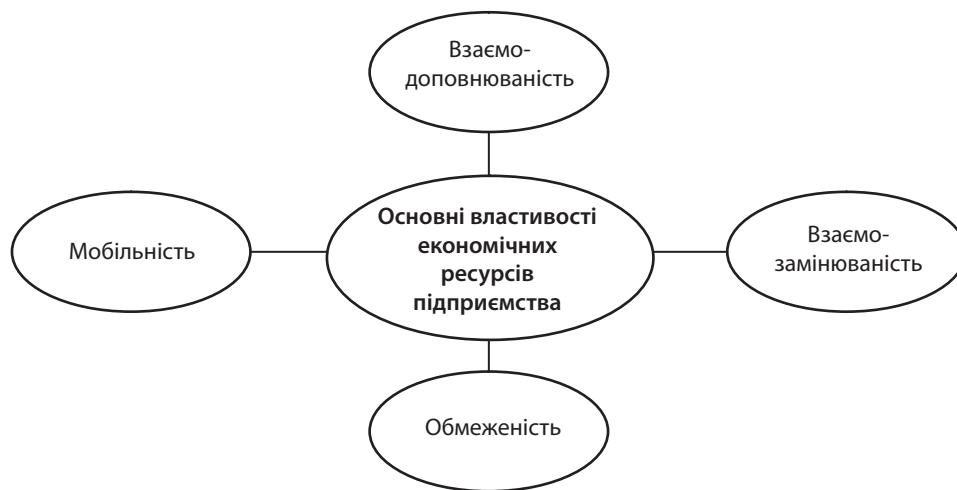


Рис. 2. Основні властивості економічних ресурсів підприємства

Джерело: авторська розробка.

го задоволення потреб населення. Шляхи вирішення проблеми обмеженості економічних ресурсів у цілому спираються на нові технології, що економлять ресурси. У зв'язку з цим підприємству необхідно постійно приймати рішення про доцільний і раціональний розподіл економічних ресурсів, тобто про їх використання таким чином, щоб отримати максимальний результат і домогтися найбільшої ефективності.

Вибір шляхів використання обмежених ресурсів є раціональним у разі, якщо він приводить до мінімізації витрат і максимізації корисного ефекту. Тільки в такому випадку буде забезпечено оптимальне функціонування економічної системи будь-якого рівня. Теорія оптимальності є стрижнем розвитку економічної теорії та практики, хоча і не зводиться до неї. Критерієм оптимальності виступає цільова функція добробуту, тобто максимізація задоволення потреб.

Важливою властивістю економічних ресурсів підприємства є їх взаємодоповнюваність. Наприклад, для раціонального й оптимального використання природних ресурсів необхідні знання – економічний ресурс, що на підставі науково-технічних розробок дає змогу зробити взаємодоповнюваність більш ефективною. Своєю чергою, знання становлять основу трудових ресурсів і визначають професійні вміння, навички і компетенції персоналу підприємства. Наступною властивістю економічних ресурсів підприємства є мобільність, яка полягає в їх здатності переміщатися між галузями, регіонами та країнами. Стосовно кожного економічного ресурсу ступінь мобільності буде різною залежатиме від безлічі як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Наприклад, мінімальна мобільність буде в такого ресурсу підприємства, як земля, тому що неможливо змінити її географічне положення. Найбільшою мобільністю, або можливістю переміщення, володіють людські ресурси. Ще більш мобільні підприємницькі здібності, хоча часто вони переміщуються не самі по собі, а разом з трудовими ресурсами або капіталом, адже це пов'язано з тим, що носіями підприємницьких здібностей є або наймані керуючі, або власники капіталу.

Також важливою властивістю ресурсів підприємства є їх взаємозамінність, яка полягає у здатності замінити один економічний ресурс іншим. Так, для того, щоб збільшити ефективність виробництва, можна використовувати як підприємницький потенціал – змінити технологію виробництва, так і знання – навчити співробітників, щоб ті більш ефективно виконували свої посадові обов'язки. Здатність до заміни економічних ресурсів обмежена і не може бути проведена повністю. Наприклад, капітал не може повністю замінити людські ресурси. Первісна заміна ресурсів може принести позитивний результат, але в подальшому господарська діяльність істотно ускладнюється, і може бути знижена її ефективність. При цьому слід зазначити, що взаємозамінність ресурсів – це можливість альтернативного використання різних ресурсів як для збереження або досягнення заданого рівня виробництва, так і для досягнення їх оптимуму. Саме цим зумовлена проблема вибору: там, де немає заміності, немає і вибору, і тоді фундаментальне поняття оптимальності втрачає сенс [12, с. 175].

Таким чином, з позицій суб'єкта підприємницької діяльності, орієнтованої на вироблення певної продукції, економічними ресурсами підприємства є ті джерела, які конкретно необхідні для здійснення підприємницької діяльності та вирішення господарських завдань. Головне завдання керівництва підприємства полягає в постійному підвищенні ступеня ефективності та раціональності використання економічних ресурсів підприємства з урахуванням їх взаємозамінності, взаємодоповнюваності та мобільності.

Серед економічних ресурсів підприємства важливе місце займають матеріальні ресурси. Різноманіття видів матеріальних ресурсів визначило необхідність їх систематизації та класифікації. Класифікація матеріальних ресурсів, тобто виділення їх в окремі групи за різними ознаками, необхідна для виявлення й обґрунтування потреби в матеріальних ресурсах, встановлення раціональної спеціалізації органів оптової торгівлі, що діють у сфері товарного обігу, визначення вимог

до об'єктів виробничої інфраструктури. Класифікація матеріальних ресурсів тісно пов'язана з питаннями їх використання в процесі виробництва та обігу. Частина ресурсів відіграє роль матеріальної основи, інша частина – входить до складу оборотних фондів підприємства і витрачається при виробництві продукції або наданні послуг. Крім того, товарно-матеріальні ресурси складають матеріальну основу фондів обігу, тобто знаходяться в стані збутових запасів. Відповідно до цього й оцінка використання матеріальних ресурсів базується на застосуванні різних показників.

Класифікацію матеріальних ресурсів відображено в *табл. 1*.

Отже, матеріальні ресурси – це один з видів економічних ресурсів підприємства, які беруть участь в одному або декількох виробничих циклах і в процесі споживання повністю або частково втрачають свою матеріально-речову форму. Забезпечення виробництва продукції матеріальними ресурсами є необхідною умовою його організації. Здійснення виробничої діяльності пов'язано з використанням різних матеріальних ресурсів. Першоджерелом матеріальних ресурсів є природа, хоча в реальному житті всі матеріальні ресурси створюються в процесі доцільної діяльності людини та є продуктом праці в речовій формі. Сутність матеріальних ресурсів визначається тим, що вони є матеріально-речовим підґрунтям життєдіяльності людини і суспільства.

Матеріальні ресурси складають один з основних елементів виробничого потенціалу, чинять безпосередній вплив на ефективність виробництва, якість роботи та результати всієї діяльності підприємства. Рациональне використання матеріальних ресурсів є необхідною умовою ефективного функціонування сільськогосподар-

ського виробництва. Тому для сільськогосподарських організацій особливо важливе значення мають питання формування матеріальних ресурсів, їх взаємозв'язок, взаємодія та ефективність використання.

У сільському господарстві, як і в інших галузях економіки, для здійснення діяльності використовуються праця людей і відповідні засоби виробництва: засоби праці та предмети праці. Такий поділ засобів виробництва визначається об'єктивними умовами і особливостями кожного виробничого циклу. Предмети праці є матеріальною основою сталого виробництва сільськогосподарської продукції та за характером участі у відтворювальному процесі відносяться до категорії оборотних коштів. Оборотні кошти (у практиці країн з розвинутою ринковою економікою їх називають оборотним капіталом) – це грошові кошти організації, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу [8, с. 66].

У даний час проблема ефективності сільськогосподарського виробництва пов'язана з необхідністю максимальної економії виробничих ресурсів, що досягається за допомогою їх раціонального використання. За умов ринкової економіки підвищення ефективності використання всіх виробничих ресурсів у сукупності, та особливо матеріальних ресурсів, відіграє важливу роль у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому. При цьому економне використання ресурсів дає змогу значно збільшити виробництво сільськогосподарської продукції при тому ж ресурсному потенціалі, знизити трудові та матеріальні витрати на одиницю продукції, а, отже, забезпечити зростання прибутку.

Ефективність функціонування будь-якої виробничої системи в довгостроковій перспективі безпосередньо залежить від стійкості її розвитку, яка визначається її здатністю зберігати цілісність і відтворювати свої власти-

Таблиця 1

Класифікація матеріальних ресурсів підприємства

Класифікаційна ознака	Види матеріальних ресурсів
За формою існування	1) Готівкові ресурси; 2) потенційні ресурси (тобто які можуть бути отримані за рахунок виробництва, імпорту і повторного використання)
За призначенням в процесі виробництва	1) Предмети праці (сировину, основні та допоміжні матеріали, паливо і паливно-мастильні матеріали, тара й упаковка, комплектуючі вироби, напівфабрикати; 2) засоби праці (основні виробничі фонди, інструмент, інвентар)
За функції, що виконується у процесі виробництва	1) Сировина (вихідна форма предметів праці, на видобування або виробництво яких затрачено працю); 2) основні матеріали (сировина, що вже що зазнала попередньої переробки та яка матеріально входить до готового продукту); 3) допоміжні матеріали (використовуються для виробничо-експлуатаційних потреб і не утворюють речового змісту виготовленої продукції); 4) паливо і енергія; 5) напівфабрикати (продукти, які підлягають використанню або переробці на іншому підприємстві або всередині підприємства)
За експлуатаційним станом і терміном придатності	1) Первинні матеріальні ресурси – як продукція добувної та обробної промисловості; 2) вторинні матеріальні ресурси – як відходи виробничого споживання, тобто залишки сировини, матеріалів і т. ін., що утворилися у процесі їх використання і втратили (частково або повністю) свої споживчі властивості внаслідок фізичного або морального зносу

Джерело: складено за [10–12].

вості при змінах зовнішніх і внутрішніх умов господарювання. Зовнішні умови господарювання можна розділити на дві групи: природно-кліматичні та макроекономічні.

Природно-кліматичні чинники визначають потенційні можливості сільськогосподарських організацій у частині вирощування тих чи інших культур або вирощування тих чи інших видів тварин. А частота і глибина прояву окремих природних явищ (посухи, заморозки, суховії тощо) об'єктивно зумовляють формування такої сукупності виробництв, яка б стабілізувала систему і компенсувала втрати в окремих галузях, не доводячи їх до критичного рівня.

Оскільки природно-кліматичні ризики є невід'ємною складовою аграрного виробництва, то стає очевидним, що будь-яка сільськогосподарська організація повинна будувати систему ресурсного забезпечення виходячи з об'єктивних коливань природно-кліматичних умов, жертвуючи короткостроковою ефективністю на користь довгострокової стійкості.

Загалом, можна виділити ряд технологічних, економічних і організаційних особливостей сільськогосподарського виробництва, що склалися під впливом природно-кліматичних факторів.

Однією з основних особливостей процесу відтворення в сільському господарстві є те, що як головний і незамінний засіб виробництва використовується земля [14]. У порівнянні з іншими основними засобами земля при правильному використанні не тільки не зношується, а, навпаки, зберігає свої якості, тому всебічне підвищення родючості ґрунту має вирішальне значення.

У зв'язку з цим важливим фактором, що позитивно впливає на відтворення матеріальних ресурсів у сільському господарстві, буде поліпшення використання земельних угідь і підвищення їх родючості в результаті комплексу заходів: проведення культуртехнічних робіт, меліорації та хімізації землеробства. Ці заходи дадуть змогу підвищити врожайність сільськогосподарських культур, збільшити виробництво продукції рослинництва і тваринництва.

Зважаючи на те, що в сільському господарстві природні умови відіграють велику роль, спостерігається значний розрив між часом виробництва та робочим періодом, а робочий період не збігається з періодом виробництва, що обумовлює чітко виражену сезонність. Розглядаючи це питання, Джаффе А., Лернер Дж. і Стерн С. (*Jaffe, A., Lerner, J., Stern S.*) зазначають, що час виробництва – це час, протягом якого засоби виробництва перебувають на стадії виробництва [13, с. 36]. Воно охоплює весь процес створення певного продукту на підприємстві від моменту надходження коштів виробництва до моменту виготовлення готового продукту.

Найважливішим складовим елементом часу виробництва є робочий час, протягом якого здійснюється безпосередній вплив людини за допомогою знарядь праці на предмети праці для отримання готового продукту. Якщо час виробництва включає в себе перерви у виробничому процесі й час, протягом якого предмети праці піддаються впливу природних факторів без участі

людини, то в робочий час вони не включаються. Значна розбіжність між часом виробництва і робочим часом у землеробстві обумовлена частими перервами в процесах праці. Так, наприклад, при вирощуванні озимих зернових культур період виробництва починається в липні – серпні (підготовка ґрунту і посів), а закінчується в липні наступного року (збирання врожаю). За цей час робочий період неодноразово переривається, іноді на тривалий час. Сезонність впливає на організацію виробництва, показники використання техніки і потреби у трудових ресурсах. Ця особливість сільського господарства має суттєвий вплив на організацію оборотних коштів і кругообіг авансованої вартості.

Специфіка сільськогосподарської сфери виробництва визначила й особливості матеріальних ресурсів у сільському господарстві, які необхідно враховувати при їх ефективному використанні (рис. 3).

ВИСНОВКИ

Повне та своєчасне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріальними ресурсами та ефективне їх використання є необхідними умовами підтримки безперервності процесу виробництва та підвищення його ефективності. На даний час рівень доходів значної кількості сільськогосподарських організацій не дозволяє їм вести виробництво на розширеній основі, підтримувати й оновлювати матеріальну базу. Більшість господарств втратило власні оборотні кошти; різко звужено резерви самозабезпечення виробничими запасами: насінням, кормами, органікою; обмежено можливості придбання в необхідному обсязі й асортименті матеріальних ресурсів промислового виробництва, хронічна нестача яких стане однією з основних причин зниження рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

Перетворення в сільському господарстві будуть проходити за умов економічної нестабільності, значного дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів у сільськогосподарських товаровиробників. Але підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, конкурентоспроможність продукції, продуктивність праці можливо лише в технічно переозброєній галузі, надавши їй фінансову державну підтримку.

Розробка ефективної методики щодо формування системи використання матеріальних та економічних ресурсів у сільському господарстві дасть змогу посилити інноваційну активність, забезпечити економічну безпеку сільгоспвиробників і, як наслідок, стати базисом вирішення багатьох сільськогосподарських проблем. Тому, подальші дослідження слід сконцентрувати на вдосконаленні теоретико-методологічного апарату формування системи управління соціально-економічною ефективністю використання ресурсного потенціалу господарюючих суб'єктів у сфері сільського господарства. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернар И., Колли Ж. К. Толковый экономический и финансовый словарь. Французская, русская, английская, немецкая, испанская терминология. В 2-х т./пер. с франц. М.: Международные отношения, 1994. Т. 1. 1725 с.

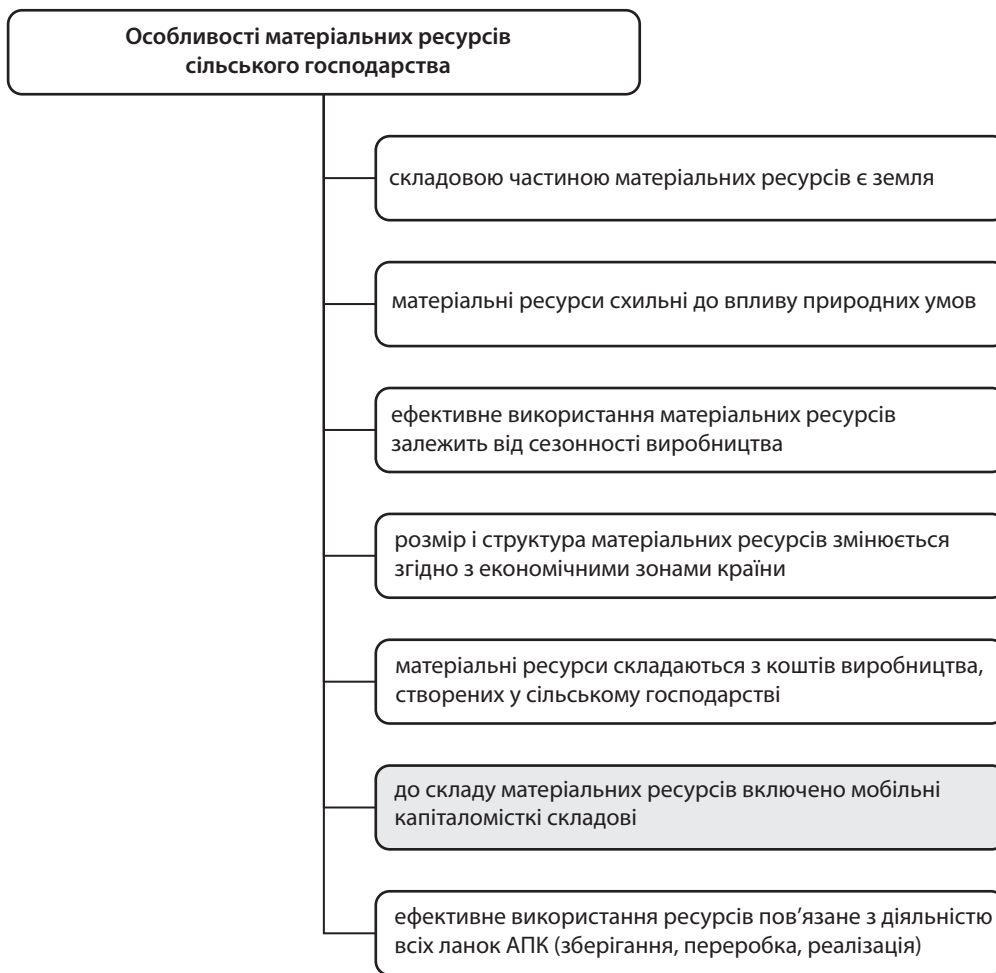


Рис. 3. Особливості матеріальних ресурсів сільського господарства

Джерело: авторська розробка.

2. Бобровська Н. В. Концептуальний підхід природно-ресурсного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки. Миколаїв: МНАУ, 2014. 32 с.

3. Вінченко І. І., Сорока Ю. О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 34–37.

4. Горшков М. А. Управлінський зміст ресурсного потенціалу аграрного сектору. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: «Економічні науки»*. 2013. Том 2. № 4. С. 66–70.

5. Кужель В. В. Потенціал підприємств аграрної сфери: сутність, структура, тенденції нарощення. *Агроекономіка*. 2013. № 13. С. 47–50.

6. Павловська Л. Д., Мрачковська Н. К. Системний підхід до формування та використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2012. № 6. С. 74–80.

7. Піняга Н. О. Вивчення потреби ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств системним підходом. *Агроекономіка*. 2013. № 9. С. 62–64.

8. Россоха В. В. Теоретико-методичні засади формування, розвитку та оцінювання виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства. Київ: ННЦ ІАЕ, 2013. 94 с.

9. Осауленко О. Г. Сталій соціально-економічний розвиток: моделювання та управління: монографія. Київ: Інформ-видавн. центр Держкомстату України, 2000. 177 с.

10. Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 316 с.

11. Шаманська О. І. Основні напрямки підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 6. С. 166–172.

12. Illiashenko, S. M., Shypulina, Y. S., Illiashenko, N. S. Knowledge management as a basis for innovative development of the company. *Actual Problems of Economics*. 2015. No. 6. P. 173–181.

13. Jaffe, A., Lerner, J., Stern S. Innovation Policy and the Economy. *Technology Policy for Energy and the Environment*. 2004. No. 4. P. 35–68.

14. Minsky, M. A Framework for Representing Knowledge. MIT-AI Laboratory Memo. 1974. No. 306, June. URL: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/Frames/frames.html>

REFERENCES

Bernar, I., and Kolli, Zh. K. *Tolkovyy ekonomicheskij i finansovyy slovar. Frantsuzskaya, russkaya, angliyskaya, nemetskaya, is-panskaya terminologiya* [Explanatory economic and financial dictionary. French, Russian, English, German, Spanish terminology], vol. 1. Moscow: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 1994.

Bobrovskaya, N. V. *Kontseptualnyi pidkhid pryrodno-resursnoho zabezpechennia rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky* [Conceptual approach of natural resource support for the agrarian sector of the economy]. Mykolaiv: MNAU, 2014.

Fedonin, O. S., Riepina, I. M., and Oleksiuk, O. I. *Potentsial pid-priyemstva: formuvannia ta otsinka* [Enterprise Potential: Formation and Evaluation]. Kyiv: KNEU, 2004.

Horshkov, M. A. "Upravlinskyi zmist resursnoho potentsialu ahrarnoho sektoru" [Management content of the resource poten-

tial of the agrarian sector]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*. Vol. 2, no. 4 (2013): 66-70.

Illiashenko, S. M., Shypulina, Y. S., and Illiashenko, N. S. "Knowledge management as a basis for innovative development of the company". *Actual Problems of Economics*, no. 6 (2015): 173-181.

Jaffe, A., Lerner, J., and Stern, S. "Innovation Policy and the Economy". *Technology Policy for Energy and the Environment*, no. 4 (2004): 35-68.

Kuzhel, V. V. "Potentsial pidpriemstv ahrarnoi sfery: sutnist, struktura, tendentsii naroshchennia" [Potential of enterprises in the agrarian sphere: the essence, structure, tendencies of accumulation]. *Ahrosvit*, no. 13 (2013): 47-50.

Minsky, M. "A Framework for Representing Knowledge" MIT-AI Laboratory Memo. 1974. <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/Frames/frames.html>

Osaulenko, O. H. *Stalyi sotsialno-ekonomichni rozvytok: modeliuvannia ta upravlinnia* [Sustainable socio-economic development: modeling and management]. Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, 2000.

Pavlovska, L. D., and Mrachkovska, N. K. "Systemnyi pidkhid do formuvannia ta vykorystannia vyrobnychoho potentsialu sils-

kohospodarskykh pidpriemstv" [System approach to the formation and use of production potential of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, no. 6 (2012): 74-80.

Piniha, N. O. "Vyvchennia potreby resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv systemnym pidkhodom" [Study of the need for resource potential of agricultural enterprises by a systematic approach]. *Ahrosvit*, no. 9 (2013): 62-64.

Rossokha, V. V. *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia, rozvytku ta otsiniuvannia vyrobnychoho potentsialu silskohospodarskoho pidpriemstva* [Theoretical and methodical principles of formation, development and evaluation of the agricultural potential of the agricultural enterprise]. Kyiv: NNTs IAE, 2013.

Shamanska, O. I. "Osnovni napriamky pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia resursnym potentsialom pidpriemstv" [The main directions of increase of efficiency of management of resource potential of enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 6 (2012): 166-172.

Vinichenko, I. I., and Soroka, Yu. O. "Efektyvnist vykorystannia resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv" [Efficiency of using the resource potential of agricultural enterprises]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 22 (2015): 34-37.